

ПРОБЛЕМАТИКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОСНОВИ АТРАКТИВНОСТІ ТЕРИТОРІЇ

У статті розглядається проблематика комплексної (інтегральної) оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, аналізується міжнародний досвід оцінки даної теми та подається огляд попередніх методичних досягнень. Результатом дослідження є запропонована модель комплексної оцінки привабливості рекреаційно-туристичної території.

Ключові слова: рекреаційно-туристичні ресурси, рекреаційно-туристична атрактивність території, інтегральна оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів, економіко-природнича атрактивність території.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів (РТР) є необхідною передумовою організації рекреаційно-туристичного господарства та планування перспектив його розвитку. На сьогодні нами не виявлено єдиної універсальної методики оцінки РТР у комплексі (природні, історико-культурні, соціально-економічні ресурси). Це насамперед зумовлено складністю зведення до єдиного “знаменника” таких різних компонентів РТР. Але це не єдина проблема при оцінці РТР, існують також суперечності в поєднанні окремих компонентів одного виду РТР. Хоча спроби оцінки окремих видів РТР досить поширені в науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання комплексної (інтегральної) оцінки докладно розглядається в зарубіжній літературі. В першу чергу слід назвати досвід Великобританії. Тут на загальнонаціональному рівні визначені так звані найкрасивіші території, яким надано відповідний статус. Такі території виділені на основі бальної оцінки природного середовища, де враховано горизонтальне та вертикальне розчленування території, лісистість, віковий і природний склад лісів, наявність водоймищ, кліматичні умови, заболоченість території, антропогенні зміни. Крім цього, врахований такий фактор, як наявність пам’яток історії та культури. Звичайно, такі території не можна повністю віднести до рекреаційних, бо не враховані бальнеологічні ресурси, внаслідок чого такі відомі курорти, як Бат, Блекпул, Істборн, Лемінгтон та ін., залишилися поза межами даних територій. Основними “найкрасивішими територіями” є райони узбережжя від Лувра до Плімута з найбільш відомим курортом Брайтоном, який називають “англійською Рив’єрою”, та південно-західне узбережжя (приморська рівнина півострова Корнуелл) – “корнуельською Рив’єрою”. Щороку ці території відвідують близько 20

млн. чоловік, тобто майже 40 % населення Великобританії. Подібні території офіційно затверджені і в інших країнах [8].

Досвід Польщі з цього питання базується на виділені за характером природних умов приморських, приозерних, низовинних, горбогірних і гірських природних комплексів. Оцінка РТР проводилася за комплексом природних умов, які включають характер рельєфу, лісистість, водойми, кліматичні умови, природоохоронні об’єкти, пам’ятки історії та культури, бальнеологічні ресурси, опірність до антропогенного навантаження. Позитивною рисою такого підходу є врахування багатьох природних та соціальних факторів, обґрунтування норм рекреаційної місткості в залежності від природних умов. Істотним недоліком оцінки РТР є охоплення занадто великих за площею територій без врахування внутрішньотериторіальних відмінностей, що призводить у деяких випадках до схематизму й надмірного узагальнення. Особливо великого значення польські науковці надають національним пам’яткам, як одним із найважливіших РТР. Аналогічні підходи до оцінки РТР прийняті також у Чехії та Словаччині [12, 13, 14].

В радянській науці методика оцінки рекреаційних територій, ґрунтується на визначенні ступеня придатності території для потреб рекреації та туризму. На думку В.С. Преображенського, Е.Г. Шеффера, А. Пальма, Т.Ю. Притули та інших до них належать: естетичні якості, доступність, забезпеченість питною водою та інші фактори, які дозволяють використовувати територію для різних видів відпочинку [9].

Л.А. Багрова та П.Д. Подгорецький [1] виділяють три основні напрямки оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів: лікувально-оздоровчий, емоційно-естетичний, культурно-пізнавальному.

Спільним для перелічених методик оцінки РТР є те, що вони враховують тільки природні умови й досить суб’єктивно, особливо при

ранжуванні важливості факторів. Такий підхід умовно можна назвати географічним. Його цінність полягає в урахуванні природних умов рекреаційно-туристичних територій, які відіграють суттєву роль у задоволенні рекреаційних потреб.

Виклад основного матеріалу. Але на сучасному етапі група вчених з Росії, а саме М.А. Жукова, В.В. Покишевський, В.Б. Нефьодова, С.Ю. Смірнова [6], для розрахунку рекреаційно-туристичного потенціалу регіонів виділяють пріоритетні типи та напрямки розвитку туризму. За допомогою спеціальних експертних методів і шкал вони оцінили основні параметри регіону, що характеризують його рекреаційно-туристичну привабливість, а також фактори, які впливають на рівень складності його відвідування (географічна і ландшафтна привабливість, кліматична і екологічна ситуація, доступність для масового туризму, розвиток рекреаційно-туристичної інфраструктури). В результаті інтегрування всіх параметрів було отримано рекреаційно-туристичний потенціал регіону – умовна величина, що визначає за умови вкладення інвестицій ступінь атрактивності даного регіону для туристів з урахуванням їх комплексних потреб у туристичних продуктах різного виду.

Запропоновано для оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів такі показники: ємності природно-рекреаційних ресурсів (млн. люд.-год/рік); ємність пізнавальних рекреаційно-туристичних ресурсів (млн. люд.-днів/рік); туристичне навантаження на природні комплекси (людей/км²). Проте, на нашу думку, ці показники більш придатні для рекреаційного районування території країни чи регіону, тому що вони мало відображають економічну сутність туристичних ресурсів як товару в ринкових відносинах.

Найбільш поширені в Україні оцінки рекреаційного потенціалу у відсотках до інтегрального природного-ресурсного потенціалу країни чи регіону, або відносно загальнодержавного індексу даного ресурсу, запропоновані В.П. Руденком [11].

І.М. Петренко [10] для оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів використовується показник „єдиночасної рекреаційної ємності території”. На основі цього підходу було здійснено вартісну оцінку рекреаційного потенціалу Київської міської агломерації з урахуванням зростання продуктивності праці, заробітної плати, національного доходу внаслідок отримання рекреаційних послуг. За його підрахун-

ками, сумарна вартісна оцінка природно-рекреаційного потенціалу Київської міської агломерації складає 4539,9 млн. грн./рік.

В умовах ринкової економіки використання РТР можливе з застосуванням механізму концесійних відносин. Алгоритм розрахунку концесійного платежу розроблено В.В. Шмагіною [4]. Концесійний платіж здійснюється на основі вартісної оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу. Але в цьому алгоритмі не з'ясовані обмеження прав користувачів ресурсів залежно від їх правового статусу.

Економічна оцінка рекреаційних ресурсів являє собою вартісний вимір їх суспільної цінності. У процесі ринкових відносин питання оцінки саме природних рекреаційних ресурсів висувається на перший план. Завдання такої оцінки – відобразити економічний ефект, який “дають” суспільству природні РТР, як домінанта атрактивності в період їх експлуатації.

Взагалі ж у сучасній науці нагромадився великий досвід економічної оцінки природних, у тому числі рекреаційно-туристичних ресурсів, економічна оцінка яких залишається складною й недостатньо розробленою. Проте, очевидно, будучи одним із видів природних багатств, РТР повинні оцінюватися, виходячи із загальнометодологічних підходів до оцінки природних ресурсів. При цьому необхідно враховувати особливості природних РТР, специфіку рекреаційного обслуговування як галузі природокористування в невиробничій сфері.

На основі застосування рентного підходу розроблено ряд методик оцінки природних РТР. Значну цінність мають методичні напрацювання В.М. Кислого, М.С. Нудельмана, Л.С. Гринів [3, 9]. Остання запропонувала розрахунок диференціальної ренти експлуатації курорту.

Економічна оцінка природних рекреаційних ресурсів, запропонована О.В. Живицьким, Т.М. Бабієм та А.І. Медяною [5], проводиться на прикладі пляжних територій. Згідно з цією методикою, економічна оцінка природних рекреаційних ресурсів здійснюється в розрізі трьох показників: вартості валової продукції, грн.; окупності затрат, грн. на 1 грн. затрат; диференціального прибутку, грн./м² площі пляжу. Ця методика викликає зацікавлення для практики господарювання, управління пляжними територіями, вдосконалення фінансових відносин при їх експлуатації, що особливо важливо в умовах ринкової економіки.

При узагальненій оцінці РТР, на думку

В.Г. Гуляева [4], слід виходити з припущення, що вони мають такі параметри, як потенційну ємність та споживчу ємність, яка визначається за формулою

$$R_p = R_o - \sum_{i=1}^m K_i, \quad (1)$$

де, R_p – споживча ємність; R_o – потенційна ємність; K_i – значення прийнятих обмежень споживання ресурсу, що змінюється від 1 до m .

За визначенням автора, споживча ємність – це об'єм ресурсу, доступного до споживання протягом певного періоду. Аналогом споживчої ємності ресурсу може бути його економічна продуктивність.

Щоб об'єктивно оцінити рекреаційно-туристичний потенціал регіону, на думку І.В. Давиденко [6], слід створити “єдиний кадастр рекреаційно-туристичних ресурсів” та провести їх паспортизацію.

Слід наголосити, що жодна економічна оцінка природних ресурсів не може повністю відобразити ту цінність, яку має для суспільства той чи інший природний ресурс, як багатогранна субстанція. Тільки діалектичне поєднання (а не просте підсумовування) затратного і результативного аспектів оцінки природних ресурсів дозволить правильно їх оцінити.

Проте, незважаючи на наявність значних наукових розробок, сьогодні ще не вирішені до кінця та в багатьох випадках залишаються дискусійними питання методології вартісної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів. Щоб носила комплексний характер і яку б однакою мірою можна було застосовувати як з метою оцінювання ступеня привабливості для туристів так, і для інвесторів.

Якщо питанням оцінки природних РТР приділено достатньо уваги в науковій літературі, то оцінка історико-культурних залишається практично не розробленою. У світовій практиці прийнята якісна оцінка історико-культурних пам'яток, які в залежності від художнього та історичного значення, стану збереження та унікальності розподіляються на 7 груп, причому найвищим балом оцінені історико-культурні об'єкти світового значення. Всього таких об'єктів, взятих на облік ЮНЕСКО, нараховується кілька сотень. На основі рекомендацій ЮНЕСКО в окремих країнах розроблені власні оціночні критерії історико-культурної спадщини. В колишньому

СРСР існував поділ історико-культурних об'єктів на пам'ятки загальносоюзного, республіканського та місцевого значень. Формально всі вони перебували під охороною держави [8, 12, 14].

Серед науковців, які займалися оцінкою історико-культурних РТР, слід виділити праці О.О. Бейдика, В.С. Кравціва, С.П. Кузика, В.І. Мацоли, Н.Ф. Полінової [2, 7, 8].

Відзначимо методика розроблену під керівництвом В.С. Кравціва [7], яка, на наш погляд, об'єктивна й має конструктивні пропозиції. Автори здійснюють оцінку історико-культурних об'єктів на основі визначення їх рекреаційного значення, а також ступеня придатності та доступності їх для організації культурно-пізнавальних занять. Отже, вони досліджують не вартість конкретного історико-культурного об'єкта, а визначають його пізнавальну цінність, необхідну для організації. Сутність даної методики полягає в тому, що оціночні бали і шкали побудовані на розділенні компонентів, які складають окремі блоки історико-культурних ресурсів відповідно до їх важливості й тривалості часу, необхідного на їх огляд. Чим довший час огляду, тим вища пізнавальна цінність об'єкта.

Недоліком даної методики є ігнорування художніх та історичних цінностей історико-культурних об'єктів, дещо механічне поєднання різних за сутністю історико-культурних об'єктів.

Складність оцінки соціально-економічних РТР пов'язана з тим, що в умовах ринкової економіки практично не існує єдиної системи підприємств рекреаційно-туристичної індустрії. Це автономні, самостійні підприємства з високим ступенем диверсифікації діяльності, де рекреаційно-туристична діяльність у ряді випадків не основна. Це стосується транспортних підприємств, підприємств громадського харчування, організацій сфери дозвілля, побуту, сервісу та, частково, закладів розміщення, які взаємодіють з організаторами рекреаційно-туристичної діяльності в частині надання послуг на основі різних угод. Інфраструктура в ринковій економіці набула статусу об'єктів, що обслуговують рекреацію та туризм у тому числі. Проте визначення її меж носить умовний характер, що вносить в оцінку певну диспропорційність і дублювання.

Суперечливість та неоднозначність досліджень, що стосуються оцінки РТР, пов'язана з тим, що економічний підхід базується на оцінюванні саме природних ресурсів та, мен-

шою мірою, природних умов території. Воночас не враховується соціально-економічний фактор та історико-культурна цінність

об'єктів певної території, як комплексної складової РТР.

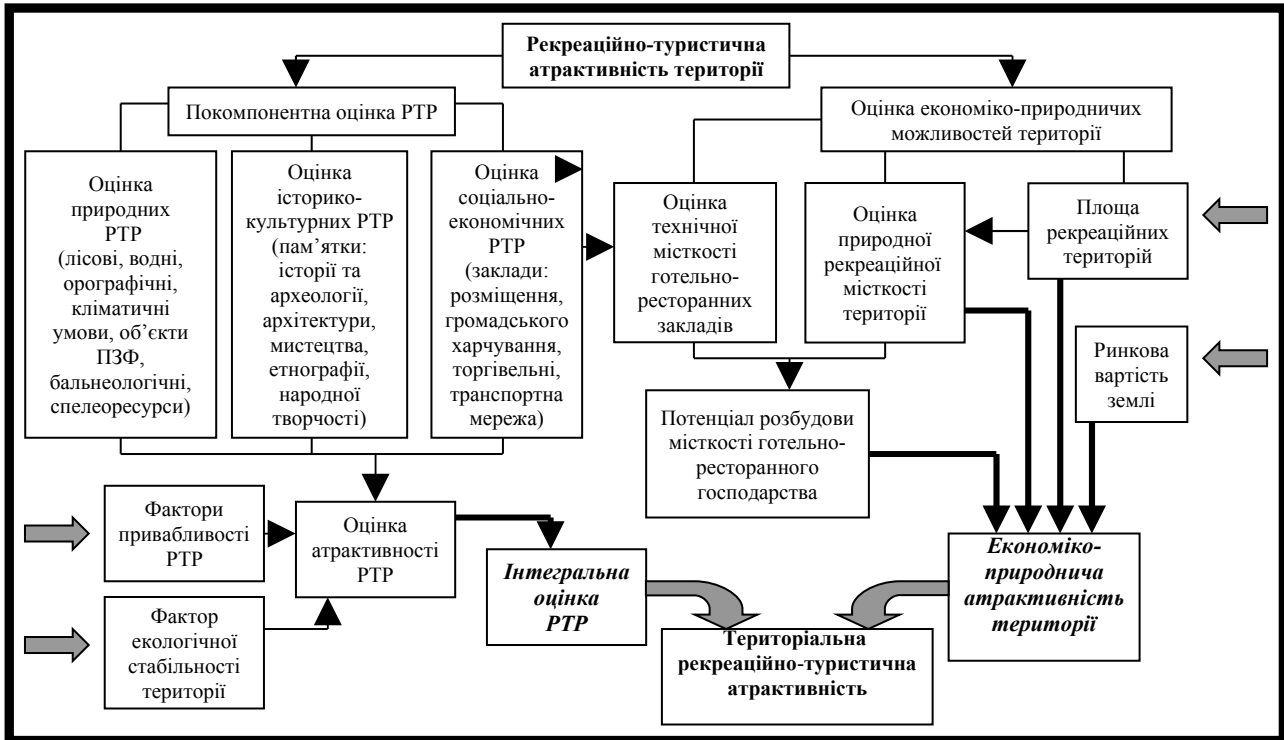

Рис. 1. Блок-схема моделі оцінки рекреаційно-туристичної атрактивності території

Проблема дослідження привабливості (атрактивності) територіальних можливостей та оцінки РТР інтенсивно актуалізується в сенсі розвитку рекреаційно-туристичного комплексу та визначення порівняльних переваг окремих територій на наявність, організацію та використання РТР у тісному взаємозв'язку з економічними, соціальними, екологічними факторами, для перспектив розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.

Тому нами розроблена та запропонована модель комплексної оцінки привабливості рекреаційно-туристичної території, в комплексі з інтегральною оцінкою атрактивності РТР та обмеженими можливостями існуючих рекреаційних площ, природної місткості, а також у поєднанні з економічно доречними і обґрунтованими показниками вартості землі та потенціалом розбудови готельно-ресторанного господарства.

Результатом дослідження є визначення комплексної величини атрактивності території

для розвитку туризму та рекреації на базі існуючих економіко-природничих та ресурсних можливостей, що дасть змогу встановити рівень переваги окремих територій для рекреаційно-туристичної спеціалізації.

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що на сьогодні модель оцінки рекреаційно-туристичної атрактивності території для розвитку галузі є лише формуючим основоположним принциповим підходом. На нашу думку, не лише сукупність природних, історико-культурних та соціально-економічних компонентів РТР дозволить дати комплексну оцінку рекреаційно-туристичної території – необхідно поєднати її з оцінкою економіко-природничої атрактивності, що особливо важливо в умовах ринкової економіки та конкурентної боротьби за споживача рекреаційно-туристичного продукту як з точки зору привабливості для туристів, так і для інвесторів.

Література:

1. Багрова Л.А. Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии : учеб. пособие / Л.А.Багрова, П.Д.Поргорецкий – Симферополь : СТУ, 1982. – 156 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методики аналізу, термінологія, районування / О.О.Бейдик. – К.: КНУ. 2001. – 397 с.
3. Гринів Л.С. Методологія і методика визначення нормативної оцінки природних курортних ресурсів та платежів за їх

- використання / *Л.С.Гринів* – Львів: Світ, 1992. – 26 с.
4. *Гуляев В.Г.* Туризм: экономика и социальное развитие / В.Г.Гуляев – М.: Финансы и статистика, 2003. – 304 с.
 5. *Живицький О.В.* Экономико-экологические проблемы использования и охраны рекреационных ресурсов побережья / О.В.Живицький // Экономико-экологические проблемы морской среды. – К., 1983 – С. 195-208.
 6. *Жукова М.А.* Индустрия туризма / М.А.Жукова – М.: Финансы и статистика, 2002. – 200 с.
 7. *Кравців В.С.* Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери : наук. видання / [В.С.Кравців, Л.С.Гринів, М.В.Копач, С.П.Кузик] – Львів: ІРД НАН України, 1999. – 78 с.
 8. *Мацола В.І.* Рекреаційно-туристичні ресурси України : монографія / В.І.Мацола – Львів, 1997. – 259 с.
 9. *Нудельман М.С.* Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. / М.С.Нудельман – К.: Наукова думка, 1987. – 129 с.
 10. *Петренко І.М.* Еколого-економічні основи формування та використання рекреаційних територій в умовах міських агломерацій : автореф. дис. на здобуття вчен. ступ. канд. екон. наук : 08.08.01 / *Петренко Іван Миколайович* – Суми, 2003. – 20 с.
 11. *Руденко В.П.* Географія природно-ресурсного потенціалу України. / В.П.Руденко – Львів: Світ, 1993. – 238 с.
 12. *Geografia turystyczna swiata.* – Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 1994. – Czesc 2. – S. 288-305.
 13. *Lijewski T.* Geografia turystyki Polskiej. / *Lijewski T., Mikulowski A., Wyrzykowski J.* – Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 1985. – 285 s.
 14. *Warzynska J.* Podstawy geografii turystyki. / *Warzynska J., Jackowski A.* – Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 1978. – 334 s.

Резюме:

Ивануник Виталий. ПРОБЛЕМАТИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ КАК ОСНОВЫ АТРАКТИВНОСТИ ТЕРРИТОРИИ.

В статье рассматривается проблематика комплексной (интегральной) оценки рекреационно-туристических ресурсов, анализируется международный опыт оценки данной темы и дается обзор предыдущих методических достижений. Результатом исследования является предложенная модель комплексной оценки привлекательности рекреационно-туристической территории.

Ключевые слова: рекреационно-туристические ресурсы, рекреационно-туристическая аттрактивность территории, интегральная оценка рекреационно-туристических ресурсов, экономико-природная аттрактивность территории.

Summary:

Ivanunik Vitaliy. THE PROBLEMS AND METHODOLOGY OF INTEGRATED ASSESSMENT RECREATION AND TOURISM RESOURCES AS THE BASIS OF TERRITORY ATTRACTIVENESS.

The article deals with the problems of complex (integrated) assessment of recreational and tourist resources, an analysis of international experience in valuing the subject and presents an overview of previous teaching achievements. This investigation is a model proposed comprehensive assessment of recreational and tourist attraction areas.

Key words: recreational-tourism resources, recreational-tourism attractiveness of the territory, integral estimation of recreational-tourism resources, economic-natural attractiveness of the territory.

Рецензент: проф. Явкін В.Г.

Надійшла 27.09.2011р.